

Sverige i tysk planering inför ”Weserübung”

av överstelöjtnant Arvid Cronenberg

Den 9 april 1940 – ”Nordens Pearl Harbor” – en händelse som av malicen karakteriserats med orden: ”Norge togs på två månader, Danmark på två timmar och Sverige med ett telefonsamtal.” Nåja, de två första påståendena är väl någorlunda sanna, det tredje däremot mer kvickt och elakt än sant. Om jag nu håller mig till Sverige var förvisso den militära beredskapen direkt dålig. Varningar hade för all del förekommit men dimmats in av det intensiva informationsbruset. ”Panikklubben” i Försvarsstaben hade yrkat på mobilisering, men ÖB själv, Olof Thörnell, hade varit mer tveksam. Den 4 april hade han i alla fall traskat upp till krigsminister Per Edvin Sköld och något halvhjärtat föreslagit alternativa mobiliseringsåtgärder, en föredragning som den 6 april föranledde regeringen till en högst beskedlig beredskapshöjning. Dagen därpå åkte ÖB till Uppsala och hälsade på släkten, och den 8 april på kvällen förklarade Sköld myndigt för sina regeringskolleger att han trodde att ryktena från Tyskland var överdrivna. Dagen därpå var den lede lös.

Den 9 april och medierna

Hur oförberedda vi verkligen var, även i bredaste mening, kan illustreras med hänvisning till framlidne radiolegenden Nils-Olof Franzéns självbiografiska bok ”Radiominnen”. Den 9 april svarade Franzén som jourhavande ”hallåman” för radions morgonpass kl 7 till 8. Passet innehöll vanligen morgonandakt, morgongymnastik med Bertil Ugglå samt väderrapport. Några nyhetssändningar ingick inte som obligatoriskt inslag, men krigshändelserna det senaste halvåret hade medfört att man låtit Tidningarnas Telegrambyrå (TT) komma in med en nyhetssändning vid 8-tiden, men endast om man hade något väsentligt att förmedla. Till saken hör att Radiotjänst inte hade någon egen nyhetsavdelning utan att TT hade monopol på radions nyhetsförmedling.

Denna morgon hade Franzén i god tid före åttaslaget ringt till TT för att höra sig för om läget. Nej, TT hade inte haft något särskilt nytt som motiverade en extrasändning – ”i varje fall inget som var bekräftat”, hade TT-mannen tillagt. Fran-

zén skriver att om han varit mer förfaren skulle han kanske ha anat ugglor i mossen och frågat vad dom menade med det där sista tillägget. Nu gjorde han inte så, och varför skulle han det?

Efter Moskvafreden i mitten av mars hade ett, som det skulle visa sig, bedrägligt lugn lägrat sig över Skandinavien och "låtsaskriget" på kontinenten var det ingen här uppe som tog på allvar längre.

Allt nog, efter "vädret" förklarade Franzén att morgonpasset var avslutat och att man skulle återkomma som vanligt kl 12 med Dagens dikt. Och därmed släckte Telegrafverket ner radiosändarna. Just som Franzén var på väg ut ringde telefonen och en upprörd herre som kallade sig doktor någonting frågade ilsket varför det inte blivit någon nyhetssändning. Franzén förklarade lugnt att efter vad han visste så fanns det inget att berätta. "Jaså inte!" röt rösten, "men jag sitter och hör här på utländska stationer – tyskarna invaderar Danmark och Norge." Franzén fick naturligtvis eld i rumpan, ringde sin chef som larmade all tänkbar personal, fick fart på sändarna, och sedan TT. Jo, nu var nyheten bekräftad och man var nu beredd att komma med en extrasändning. Men vad skulle väl en sådan tjäna till? Lyssnarna hade ju vid det laget stängt av sina apparater i tron att nästa sändning skulle komma först kl 12. Dessutom skulle det ta tid att tända sändarna igen. TT:s första extrasändning kom först kl 09.15 och fram till kl

12 sändes ytterligare fyra, men som sagt – hur många lyssnade?¹

Gud vet hur svenska folket fick nyheterna om Danmark och Norge den förmiddagen. Huvudstadens "rikstidningar" hade inte en rad om saken i sina morgonupplagor. Däremot hade de slagit upp den mystiska sänkningen av det tyska trupptransportfartyget *Rio de Janeiro* utanför Kristiansand föregående dag. Norrmännen som drog på en stor aktion för att rädda besättningen fann till sin förvåning att båten var fylld med stridsutrustade tyska soldater som hade betydande svårigheter att förklara vad de hade där att göra. Även de svenska tidningarna betraktade det hela som en mystifikation. Händelsen kommenterades också i kvällens TT-nyheter den 8:e Inom krigsmakten var det något bättre beställt. Staber och förband informerades om den pågående ockupationen omkring kl 8 på morgonen den 9 april.

Här infinner sig osökt frågan varför TT inte släppte nyheten till radion tidigare. Frasen, "i varje fall ingenting som var bekräftat" kan knappast ha varit något annat än en förevändning. Naturligtvis kände nyhetsbyrån till vad som pågick, det var ju dess uppgift. Den hade ju sina normala kanaler. Under natten hade norrmännen sänkt den tyska kryssaren *Blücher* i Oslofjorden. Klockan 8 på morgonen kapitulerade Danmark och i Norge var kung Haakon jämte regering redan på flykt från Oslo mot Hamar. Vår egen utrikesminister, Chris-

1 Franzén Nils-Olof: *Radiominnen*, s 149, Natur och Kultur, Stockholm 1991.

tian Günther, hade under natten följt händelserna på utländsk radio och regeringen hade kallats till sammanträde kl 9.² Allt detta kände man naturligtvis till även på TT, men varför denna tystlåtenhet? Möjligen var det så, såsom även Franzén misstänker, att TT från regeringshall uppmanats att hålla inne med nyheten för att undvika panikstämningar samt att ge regeringen andrum inför det förestående sammanträdet? Men detta är naturligtvis en ren gissning. I alla händelser var det inte bara vår underrättelsetjänst och militära beredskap som fallerade, den psykologiska beredskapen låg på samma låga nivå.

I de då ockuperade grannländerna har självfallet den 9 april och dess följder efterlämnat långt dystrare minnen än i Sverige. Hos det svenska folket var det framför allt kränkningen, maktlösheten och det förhållandet att vi så enkelt låtit oss överraskas samt förnedringen av att ha blivit så utlämnade åt en främmande stormakt med högst tvivelaktiga ideal som satte djupa spår i vårt kollektiva medvetande. I verket *Sveriges militära beredskap 1939-1945* (red C-A Wangel) skriver militärhistorikern Klaus- Richard Böhme:

Om Tyskland hade anfallit Sverige den 9 april, hade de fåtaliga stridsberedda svenska styrkor, som fanns på de ut-satta platserna, inte kunnat bjuda annat än ett uppoffrande motstånd.³

Reflektionen förefaller vid första påseende trivial på gränsen till det naiva. Men så är inte fallet. Den uttrycker utomordentligt väl det jag nyss talat om; vanmakten och förnedringen. Vi hade faktiskt en krigsmakt som trots alla sina svagheter hade kunnat utnyttjats på ett bättre sätt.

Det tyska hotet

Men det var egentligen inte dessa problem min artikel skulle handla om. Min avsikt är i stället att än en gång ta upp frågan: Hur nära var det egentligen att vi skulle komma i krig med Tyskland? Redan kort tid efter det att den värsta uppståndelsen lagt sig var vi visserligen på det klara med att Tyskland inte tänkte ockupera Sverige just då, men hur hade Tysklands politiska ledare och militärer sett på Sveriges roll i sammanhanget? Hade man över huvud taget på allvar haft en tanke på att ockupera även Sverige och i så fall, varför avstod man? Redan genom sitt geopolitiska läge kunde ju inte Sverige undgå att bli berört på ett eller annat sätt. Genom besättandet av Danmark och Norge skulle bland annat hela Nordens handel västerut blockeras och inordnas i den av Tyskland dominerade kontinentalekonomin. Även om Sverige således skulle få behålla sitt formella oberoende och sin neutralitet kunde detta inte få ske utan förbehåll och återförsäkringar av skilda slag. Allmänt sett förväntades

2 Böhme, Klaus-Richard: "Från 9 april till transiteringsöverenskommelsen", s 166 f (*i Sveriges militära beredskap 1939-1945*. Redaktör C-A Wangel, Militärhistoriska förlaget, Stockholm 1982). Zetterberg Kent: "Samlingsregeringen och den 9 april 1940", s 212 ff i *Urladdning - blixtrkrigens år*. Redaktör Bo Hugemark, Probus, Stockholm 1990).

3 Böhme, s 166.

av Sverige ”lojalitet”, och när tyskarna talade om lojalitet menade de självklart att den skulle gälla Tyskland och inte Danmark och Norge. Sverige skulle heller inte tillåtas störa operationen på något sätt eller uppträda provokativt. Malmleveranserna förutsattes fortgå ostört. Vidare förväntades sannolikt också att svenska regeringen skulle visa tillmötesgående när det gällde underhållet av de tyska trupperna i Norge så långt det nu var möjligt inom neutralitetens ramverk. Beträffande metoderna att påverka den svenska regeringen kunde man tänka sig allt från direkta militära hot och politiska påtryckningar till utfästelser av olika slag. Genom att Sveriges förbindelser västerut skurits av blev härvid de handelspolitiska åtgärderna av särskild betydelse.

Någonting ditåt bör alltså diskussionerna ha rört sig beträffande Sverige i det tyska lägret. Tyvärr tillåter inte källmaterialet önskvärd insyn. Några direkta svar på de frågor som ställts ovan kan alltså inte förväntas. Dessa har närmast tillkommit för att illustrera den problematik som operation ”Weserübung” bör ha genererat i Tyskland. Förvisso har det också i Sverige spekulerats en hel del kring varför Sverige ställdes utanför operationen.

Det har anförts att ett angrepp på Sverige skulle ha medfört ett alltför allvarligt avbrott i de för den tyska krigföringen omistliga malmleveranserna. Militärt sett var Sverige trots sina svagheter starkast i

Norden och ett angrepp på Sverige skulle ha förutsatt en betydande truppinsats och en tidsmässigt utdragen operation med långa och sårbara etapplinjer. ”Weserübung” skulle därmed ha fått helt andra dimensioner än vad man tänkt sig från början. En annan men mindre trovärdig förklaring har varit att Göring uppträtt som ett slags skyddsängel. Uteslutas kan emellertid inte att tyskarna faktiskt satte tilltro till Sveriges deklarerade neutralitet. Den svenska regeringen hade mer resolut än den norska avvisat de västallierades genommarschplaner under vinterkriget i Finland, medan förtroendet för den norska förmågan och neutralitetsviljan fått sig en allvarlig knäck med ”Altmarkaffären” i Jössingfjord den 16 februari, dvs den händelse, då den brittiska jagaren *Cossack* lät borda det tyska hjälpfartyget *Altmark*, som i skydd av norska territorialvatten var i färd med att transportera ca 300 brittiska krigsfångar till tyska fångläger.⁴

Sverige i den tyska planeringen

För den mest auktoritativa studien i ämnet står lundahistorikern Carl-Axel Gemzell, som redovisat sina resultat från en djupdykning i tyska arkiv i tidskriften *Scandia* 1975.⁵ På ett övertygande sätt har Gemzell visat att vi egentligen aldrig befann oss i farozonen. Med min egen artikel tillförs heller inte något väsentligt nytt i denna fråga. Min avsikt har närmast varit att med stöd av delvis nytt material åstadkomma

4 Johansson Alf W: *Per Albin och kriget*, Tiden, Stockholm s 143, 1988.

5 Gemzell Carl-Axel: ”Tysk militär planläggning under det andra världskriget: fall Sverige” i *Scandia* 1975:2.

en viss fördjupning i och konkretisering av de tyska planerna, särskilt då med avseende på de strategiska och militära aspekterna. I detta sammanhang vill jag rikta ett särskilt tack till professor Kent Zetterberg vid Försvarshögskolan som välvilligt och generöst ställt kopior ur OKW:s och den tyske militärattachés i Stockholm, Bruno von Uthmann, arkiv till mitt förfogande.

Vi skall gå tillbaka till hösten 1938. Tyskarna organiserade då *Marinengruppenkommando Ost* (MKO), vars operationsområde skulle omfatta Östersjön, Öresund och Bälten, senare utsträckt även till Ska-gerack. Kommandots studier avsåg krig mot såväl fransk-engelska som ryska stridskrafter. Men i Kommandots arkiv har Gemzell också funnit ett sexsidigt dokument betitlat ”Überlegungen zur Frage einer Landungsunternehmung auf Schweden”. I denna diskuteras en invasion som i huvudsak skulle gå ut på kraftsamling över Skåne eventuellt kombinerad med sidooperationer mot Stockholm och/eller Göteborg, ungefär på det sätt som man även i den svenska Försvarsstaben tänkte sig ”Fall Tyskland”. Övriga ansågs vara en viktig betingelse för framgång – en synpunkt som sedermera i allra högsta grad kom att karakterisera ”Weserübung”.⁶

Denna studie var emellertid helt klart endast en konventionell stabsprodukt utan förankring i det aktuella politiska läget. Den

hade heller ingen direkt anknytning till den kommande planeringen för ”Weserübung”. Man kan säga att den var ett slags förstudie till en aktion i den händelse Tysklands försörjning med krigsviktiga råvaror hotades. Dit hörde som bekant i högsta grad den svenska järnmalm. Det är okänt vem som utarbetat studien, enligt Gemzell möjligen andre amiralstabsofficeren Heinz Assmann, som bland annat förde Sjökrigsledningens krigsdagbok och förberedde storamiral Raeders föredragningar för Hitler.⁷

Hösten 1939

Krigsutbrottet på hösten 1939 föranledde Raeder att i början av oktober ånyo ta upp frågan om basförvärv på den norska kusten med Hitler. Danmark skulle självfallet också komma att beröras, och på ett tidigt stadium utslöt Raeder heller inte möjligheten att även Sverige skulle dras in i operationen. Den tyske generalstabschefen, Franz Halder, som närmast företrädde de armémilitära synpunkterna, varnade dock för ett krig med Sverige på grund av de svåra terrängförhållandena och utdragna etapplinjerna. Halder, som ville koncentrera uppmärksamheten på den förestående uppgörelsen med Frankrike och England, ställde sig över huvud taget tveksam till hela Skandinavienäventyret.⁸ För Raeder däremot var ett besättande av Norge en första rangens angelägenhet, som inte bara

⁶ Ibid, s 208.

⁷ Ibid, s 207 f.

⁸ Ibid, s 208 f.

innebar förvärv av värdefulla baser utan också skulle ge marinen en huvudroll. Mot-sättningen Halder – Raeder bar obestridli-ga drag av försvarsgrensivalitet.

Men Raeder hade också andra strängar på sin lyra. Såsom ett led i handels-blockaden mot England aviserade han kort tid efter krigsutbrottet också en skärpt handelskrigföring mot de neutrala. I Stock-holm väckte emellertid den tyska marinled-ningens aggressivitet inte odelad anslut-ning. Med hänsyn till de svenska malm-leveransernas betydelse för den tyska krig-föringen ansåg Uthmann det nödvändigt att bibehålla så goda förbindelser med Sverige som möjligt. I brev till general-majoren Tippelskirch i *Oberkommando des Heeres* (OKH) protesterade han livligt mot Raeders planer. ”Die Stimmung auch wirt-schaftlich, ist in Skandinavien für uns”, förklarade han med emfas. Och detta för-hållande tillskrev han i första hand den dittills förda ”humana” behandlingen av nordisk handelssjöfart. En förändring här-vidlag kunde få de allvarligaste conse-kvenser, menade Uthmann.⁹

Några dagar senare, den 26 september, konstaterade Uthmann resignerat i ett nytt brev till Tippelskirch, att den tyska mari-nen uppenbarligen föresatt sig att gå sina egna vägar. Tyska ubåtar hade sänkt två svenska handelsfartyg. Särskilt beklagligt, menade Uthmann, därför att de skandina-

viska länderna dittills verkligen bemödat sig om att uppträda anständigt. På tysk sida hade man särskilt kunnat glädja sig åt malmexportens smidiga omläggning från Narvik till Luleå, vilket medfört att Sverige kunnat upprätthålla de överenskomna kvo-terna. Men där fanns också andra skäl att behandla Sveriges handel med England varsamt, menade Uthmann. Den svenska exporten till England bestod nämligen till stor del av trä och cellulosa och denna export bedömde Uthmann som viktigare för Sveriges försörjning än malmexporten till Tyskland. Medan den senare var omistlig för den tyska krigföringen kunde England med lätthet finna ersättning på annat håll för bortfallet av importen från Sverige. En aggressiv tysk sjökrigföring mot skandi-navisk handel kunde således bli kontra-produktiv inte bara genom bortfallet av malmleveranser utan också genom att Tyskland tvingades överta ansvaret för de skandinaviska ländernas försörjning.¹⁰ Raeders handelskrigföring väckte också betänkligheter inom andra delar av den tyska administrationen, men klagomålen synes ha förklingat obeaktade. Under sep-tember- oktober 1939 sänkte tyskarna inte mindre än sex svenska handelsfartyg.¹¹

I början av november konstaterar Uthmann att hans farhågor besannats. Den svenska välviljan hade avtagit. All-mänt sett hade svenskarna blivit mer re-

9 Uthmann–Tippelskirch: Bruno von Uthmanns Archiv, Militärarchiv. Freiburg 22/9 1939-09-22.

10 Uthmann–Tippelskirch 1939-09-26.

11 Munch-Petersen, Thomas: *The Strategy of Phoney War*, s 54, Militärhistoriska förlaget, Stock-holm 1981.

serverade och svårtillgängliga, och de var ytterst förtegnade om sina förhandlingar med engelsmännen. Norrmännen och danskarna var avgjort "lojalare" och mer lätthanterliga. I sitt brev till Tippelskirch tar Uthmann också upp ett annat problem under uppsegling. Under hösten hade nämligen spekulerats en del om vad den hemliga klausulen i Molotov-Ribbentrop-akten verkligen innehöll beträffande övriga Östersjöstater utom Polen. Efter hand som Sovjetunionen kallat de baltiska staternas och Finlands regeringar till förhandlingar i "konkreta frågor", stod det klart att dessa stater hänförs till den sovjetiska intressesfären. Men hur förhöll det sig med de skandinaviska länderna? Vilka utfästelser hade Tyskland fått från Sovjetunionen? I sitt brev uttrycker nu Uthmann oro för vad som kommer att hända om de ryskfinska förhandlingarna leder till finsk underkastelse. I så fall blev det nödvändigt med en skarp avgränsning mellan de tyska och ryska intressesfärerna, där Torne älv borde vara en rimlig gräns, enligt Uthmann.¹²

Av Uthmanns brev framgår tämligen entydigt att Sverige, sannolikt även Danmark och Norge, hänförs till den tyska intressesfären. I och för sig torde detta också stått klart för den ansvariga politiska ledningen i Sverige, även om man inte talade om saken. Den svenska malmens betydelse för Tyskland var ju en av handelspolitikens kärnfrågor. Uthmanns önskan om en mer officiell markering av grän-

sen mellan de båda intressesfärerna tyder också på att Molotov och Ribbentrop undvikit alltför långt drivna preciseringar som lätt kunnat kasta grus i maskineriet. Med ryssarna på andra sidan Torne älv skulle emellertid saken komma i ett annat läge, menade Uthmann.

När Uthmann är framme vid sitt "nyårsbrev" till vännen Tippelskirch har vinterkriget pågått en månad. Han uttrycker här bland annat sin stora tillfredsställelse med "die Entlassung" (avskedandet) av "katastrofpolitikern" Sandler och ser häri ett uttryck för regeringens och näringslivets vilja att till varje pris hålla fast vid neutraliteten. Han noterar visserligen att Sverige på många sätt stödjer Finlands kamp genom vapen- och ammunitionsleveranser, sjukvårdsmateriel, ambulanser och frivilliga intill gränsen för vad en neutral stat rimligen kan tillåta sig, men tror ändå inte att vare sig Sverige eller någon annan av de skandinaviska staterna skulle finna det förenligt med sina intressen att frångå neutralitetslinjen. Det förefaller emellertid som om Uthmann inte noterat den markering den svenska regering gjort genom att inte avge någon neutralitetsdeklaration beträffande kriget mellan Sovjetunionen och Finland. Uthmann rapporterar vidare att både Sverige och Norge höjt sin militära beredskap och förutser dessutom att i varje fall svenskarna kommer att höja stridsvärdet hos sin krigsmakt fram emot våren högst betydligt.¹³

12 Uthmann – Tippelskirch 1939-11-09.

13 Uthmann–Tippelskirch 1939-12-29.

Västmakternas interventionsplaner

Under hösten 1939 hade storamiral Raeder arbetat vidare på sina planer rörande basförvärv på den norska kusten. Och efter ett besök av Vidkun Quisling i Berlin hade man förmått Hitler den 14 december att uppdra åt *Oberkommando der Wehrmacht* (OKW) att låta utarbeta en plan för att besätta Norge.¹⁴ Vinterkriget i Finland medförde emellertid nya komplikationer. Under förevändning att sända hjälptrupper till Finland hade den franske regeringschefen Daladier i samråd med Winston Churchill, då brittisk marinminister, aviserat landstigningar i Narvik och Trondheim för ca 20 000 man, vilka efter transporter genom Norge och Sverige skulle förstärka de finska stridskrafterna. Källmaterialet har visserligen sedermera visat att huvudsyftet med de västallierades interventionsplaner var att besätta malmgruvorna i Lappland samt öppna en ny krigsskådeplats i Mellansverige, men inte ens samtidigt satte någon större tilltro till de brittisk-franska deklARATIONERNA.¹⁵

Det förefaller heller inte sannolikt att de västallierades Skandinavienplaner påverkade tyskarnas planer på basförvärv i Norge i nämnvärd grad. Man synes inte ha tagit Daladiers och Churchills planer på något

större allvar. Genom den tyske militärattachén i Helsingfors, Horst Rössing, hölls såväl OKW som OKH väl orienterade. I ett brev till Uthmann den 27 februari uttalar sig Tippelskirch mycket nedlåtande om de västallierades utfästelser till Finland. Någon effektiv hjälp kunde det aldrig bli tal om. Ett företag som byggde på landstigning utan effektivt flygunderstöd och sårbara etapplinjer över vida hav var dömt att misslyckas. Så vitt Tippelskirch kunde förstå var syftet med interventionen inte att hjälpa Finland utan att öppna en ny krigsskådeplats i Norden för att avlasta det tyska trycket mot Frankrike. Ännu ett exempel således på hur de västallierade hänsynslöst spelade ut små stater för sina egna smutsiga syften. Tippelskirch trodde dock inte att vare sig Norge eller Sverige skulle falla för de fransk-engelska locktonerna. Polens öde var i alltför färskt minne.¹⁶

Weserübung

Beträffande den tyska Skandinavienplanen hade man i alla fall den 27 januari kommit så långt att man gett den kodbeteckningen ”Weserübung”. Men det var först med Altmarkaffären den 16 februari, som operationen synes ha fått vind i seglen. Den 19 februari gav Hitler order om att planer-

14 Wilhelmus, Wolfgang: ”Det tyska anfallet mot Skandinavien”, s 58 ff i *Urladdning – blixtragens* år, redaktör Bo Hugemark, Probus, Stockholm 1990.

15 Munch-Petersen, kap 4 och s 162 ff.

16 Tippelskirch–Uthmann 1940-02-27.

ingen skulle påskyndas, och den 21 utsåg han generalen Nikolaus Falkenhorst att leda företaget.¹⁷ Sedan följde händelserna slag i slag. Men innan vi går vidare vill jag fästa uppmärksamheten på ännu en plan som Gemzell uppmärksammat i de tyska arkiven. I OKW:s krigsdagbok den 6 februari har han funnit en notering av generalen Jodl om att man inom staben diskuterat ett "Fall Eisberg". Gemzell har dock inte funnit några spår av en operation med denna beteckning i det operativa materialet. Däremot har han i krigsdagboken för avdelningen "Abwehr II", vilken svarade för vissa specialuppgifter såsom sabotage och sabotagebekämpning, funnit att man förberett en aktion med beteckningen "Eisberg". Denna skulle ha gått ut på att skydda svenska och norska anläggningar för det fall västallierade trupper skulle landsättas på den norska kusten. Särskild betydelse i sammanhanget tillskrev man de svenska gruvorna i Lappland, Luleå-Ofotenbanan och Porjusdammen. Denna tolkning av dokumenten har enligt Gemzell efter kriget på förfrågan bekräftats av generalerna Warlimont och Böhme. Enligt en notering i Abwehrs krigsdagbok den 20 februari inhyllades "Eisberg" på order av Hitler tills vidare.¹⁸ Tidpunkten faller väl in i bilden av aktiver-

ingen av "Weserübung", som skulle göra "Fall Eisberg" inaktuellt.

Redan den 26 februari presenterade "Gruppe L IV", d v s den arbetsgrupp inom OKW:s operationsavdelning som handlade kvartermästarärenden och förvaltningstekniska angelägenheter jämte kontakter med civila myndigheter, sin första "Vortragsnotiz" angående "Politische und Verwaltungsmassnahmen bei einer Besetzung Norwegens, Dänemarks und Schwedens". Rubriken ger intrycket att även Sverige skulle besättas, men så var inte fallet.¹⁹

Av dokumentet, som förefaller vara av diskussionskaraktär, framgår beträffande Norge att hela landet skulle besättas samt att stödjepunkter skulle upprättas i Oslo, Arendal, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim och Narvik. Vidare skulle trafiken på järnvägslinjerna Oslo-Lillehammer - Trondheim samt Narvik-Riksgränsen säkerställas. I vad gällde Danmark hade man av allt att döma först endast tänkt sig att anlägga stödjepunkter på Skagen och i Fredrikshamn men sedan kommit fram till att man måste besätta hela landet ("Gesamtes Staatsgebiet wird besetzt"). Vidare skulle man se till att trygga järnvägsförbindelserna mellan Schleswig och Skagen samt sjöfarten genom Bälten och Öresund.

17 Hubatsch, Walther: "Weserübung" *Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940*, Musterschmidt Verlag, Göttingen 1960 s 493 f.

18 Gemzell, s 210.

19 Vortragsnotiz 2'6/2 jämte bilaga "Schweden". Politische und Verwaltungsmassnahmen bei einer Besetzung Norwegens, Dänemarks und Schwedens. OKW Archiv, L IV Weserübung, Militärarchiv. Freiburg 1940.

För Sverige nöjde man sig med att Luleå hamn och malmbanan mellan Riksgränsen och Luleå skulle ställas till förfogande och tryggas. ”Sonst keine Besetzung.”

Av dokumentet framgår vidare att man arbetade utifrån förutsättningen att Norge inte skulle bjuda motstånd och att Danmark och Sverige skulle förhålla sig ”lojala”. Helt doldes dock inte bockfoten. Skulle länderna ifråga drista sig till att göra motstånd kunde en utvidgning av de militära aktiviteterna bli erforderlig. En viktig konsekvens, som i högsta grad berörde även Sverige, var att Skandinavien handlade västerut skulle avbrytas och infogas i den av tyskarna dominerade kontinentalekonomin, dock på sådant sätt att den belastade Tyskland i så ringa utsträckning som möjligt.

Till dokumentet bifogades vidare tre utkast till åtgärder som specifikt gällde vart och ett av de tre berörda länderna. Sverigebilagan inleddes med orden: ”Eine Besetzung von Landesteilen findet nicht statt.” Däremot skulle man kräva att få utnyttja Luleå-Ofotenbanan för försörjning av de tyska trupperna i Norge samt för transport av krigsmateriel. Ett tyskt kommando skulle upprättas i Luleå och tysk trupp skulle svara för malmbanans säkerhet. Man skulle också anmoda den svenska regeringen att inte vidta några mobiliserings- eller uppmarschåtgärder. Regeringen skulle vidare iaktta en ”väl villig neutralitet”. Som ett

uttryck härför skulle Sverige gentemot ”fiendestater” inta en reserverad hållning. Önskvärt vore att Sverige avbröt de diplomatiska förbindelserna med dessa och tvingade deras beskickningar att lämna landet. Man förväntade sig också att den svenska regeringen säkerställde en lojal hållning från pressens och radions sida.

Frånsett det faktum att Sverige inte skulle besättas var det ändå ett tungt program tyskarna tänkte förelägga den svenska regeringen. Det förefaller nog också som om man bedömt den svenska undfallenheten och opinionen litet väl optimistiskt. Allt nog, den 1 mars utfärdade Hitler operationsorder för aktionen mot Danmark och Norge. Här var Sverige över huvud taget inte nämnt.²⁰ Den 5 mars kom Gruppe L IV med en ny ”Vortragsnotiz”, vilken den 12 mars, dagen före Moskvafreden, följdes av en slutgiltig version. Jämför man Gruppe L IV:s tre versioner kan man inte undgå att notera en successiv sänkning av tonläget gentemot Sverige. Den 26 februari hade tonen varit uppfordrande och kraven hade närmast haft karaktären av diktat. Den 12 mars hade man modererat kravlistan och dämpat tonen, vilket inte hindrade att den svenska regeringen, när den väl fått listan i sin hand blev uppbragt och fann den oförskämd och utmanande.²¹ Utgångspunkterna var trots allt vitt skilda.

Slutversionen inleddes med förutsättningen att den svenska regeringen skulle

20 Gemzell, s 209 f.

21 Ibid. Vortragsnotiz 12/3. ”Forderungen an Schweden bei Weserübung”, OKW L IV W, Militärarchiv. Freiburg 1940.

Utdrag ur tysk föredragningspromemoria (Vortragsnotiz) till "Weserübung" 26 februari 1940. Handskrivna ändringar och överstrykningar gjorda under föredragningen.

10
W 40 4)

Chef Sache
Nur durch Offizier

Berlin, den 26. 2. 40
RW 4/V 598 - OKW/Pres
LTO Weserübung

Politische und Verwaltungsmaßnahmen bei einer Besetzung Norwegens, Dänemarks und Schwedens.

wichtig!
Juni 9/3. Vortragsnotiz. *Dr. Lohr, Referatierung d. IV bei dem jetzigen Stande. 27/2.*

1.) Den Erwägungen ist zu Grunde gelegt, daß die Besetzung der nordischen Staaten zunächst in folgendem Umfang beabsichtigt ist:

a) Norwegen.
Gesamtes Staatsgebiet wird besetzt.
In erster Linie werden deutsche Stützpunkte geschaffen in Oslo, Arendal, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim und Narvik. *Andelens*
Ferner ist gesicherter Betrieb folgender Bahnlinien wichtig:
Oslo - Lillehammer - Trondheim;
Narvik - Riksgränsen - (Lulea).

b) Dänemark.
Besetzung beschränkt sich auf die Stützpunkte Skagen und Frederikshavn. *Substanzmäßigkeit wird beibehalten. Dän. nördlichen Gebiet wird nicht für Ostsee offen.*
Bahnverbindung aus Schleswig durch Jütland nach Skagen und Seeverbindung durch Belte und Sund müssen gesichert sein.

c) Schweden.
Hafen Lulea und Bahn Lulea - Narvik müssen sicher zur Verfügung stehen.
Sonst keine Besetzung. *ausfüllen*

notifieras om företaget vid dess början. Med ”början” förstods då inte av transporter från Tyskland utan den dag krigshandlingarna skulle ta sin början. Beträffande de militära aspekterna skulle man ställa följande fordringar på Sverige

- 1 Sverige skulle iaktta strängaste neutralitet, vilket innebar att dess regering inte fick företa sig något som ingrep i det tyska besittningstagandet av Danmark och Norge. Sverige skulle dessutom inte vidta vare sig några mobiliserings- eller uppmarschåtgärder.
- 2 För sin egen säkerhet skulle svenska krigsfartyg inte tillåtas gå utanför den egna internationellt erkända tremilsgrensens på kuststräckan från Kattegatt via Öresund och skånska kusten till Karlskrona. Efter hand som läget klarat skulle denna inskränkning i de svenska krigsfartygens rörelsefrihet upphävas.
- 3 Sverige skulle fortsätta malmleveranserna till Tyskland i oförändrad omfattning samt förhindra från England inspirerade sabotagehandlingar.

Beroende på utvecklingen skulle man senare ställa ytterligare krav, bland annat innebärande kontroll eller avbrytande av Nordsjökabeln mellan Sverige och England samt rätt för tyskarna att använda järnvägarna Trelleborg - Göteborg - Oslo och Luleå - Narvik för försörjning av de tyska

trupperna i Norge. Däremot hade man avstått från kravet att Sverige skulle bryta de diplomatiska relationerna till ”fiendestaterna” och nöjt sig med en anmodan att regeringen skulle förhindra att främmande beskickningar utvecklades till spionagecentraler.²²

Genom att ge kravlistan ett något mjukare anslag samt att delge den i omgångar förväntade man sig uppenbarligare ett välvilligare mottagande. De ”omistliga” malmleveranserna var trots allt ett starkt kort i den svenska rockärmen.

Regeringen och det fransk-brittiska hotet

Inom den svenska regeringen var man naturligtvis helt omedveten om vad som var på gång i de tyska staberna. Under vintern uppfattades inte Tyskland såsom något omedelbart hot. Det gällde bara att sköta sina kort väl. I stället oroade man sig desto mer för de västallierades interventionsplaner. Utrikesminister Günther karakteriserade situationen som ”en kapplöpning mot katastrofen”.²³ Det framstod som alltmer nödvändigt att snarast åstadkomma fred mellan Finland och Sovjetunionen, inte bara för Finlands skull utan för att rädda Skandinavien undan kriget. Beträffande Norges hållning visste man att dess regering skulle protestera mot en västallierad landstigning på norsk kust, men man visste också att norrmännen aldrig

²² Militärische Vorderungen an die Schwedische Regierung, WFA/Abt, L Nr. /40 g. Kdos (IV). OKW Archiv, Militärarciv, Freiburg.

²³ Munch-Petersen, s 168.

skulle gripa till vapen. Den svenska regeringen tog aldrig något formellt beslut rörande sitt ställningstagande. Givetvis skulle man protestera, men frågan var huruvida man skulle göra väpnat eller passivt motstånd. Med det senare avsåg man vägran att bistå den fransk-brittiska expeditionskåren med transportmedel och underhåll. Statsministern var medveten om att meningarna inom regeringen var delade, och för sammanhållningens skull ville han inte ställa regeringen inför ett val rörande en hypotetisk situation som han hoppades slippa. Kung Gustav motsatte sig bestämt väpnat motstånd, då han räknade med att det skulle räcka med passiva åtgärder. Redan dessa skulle göra operationen omöjlig, menade kungen. Det är väl inte otänkbart att kungen i denna fråga påverkats av ÖB Thörnell.

Den brittiske historikern, Thomas Munch-Petersen, kommer i sin avhandling, *The Strategy of Phoney War*, till slutsatsen att majoriteten av det svenska politiska ledargarnityret föredrog passivt motstånd.²⁴ Inställningen förefaller måhända räddhågad och försiktig i överkant, men sedd i ett mer realistiskt perspektiv röner den större förståelse. Det fransk-brittiska företaget tillmättes inte några större utsikter att påverka utgången av kriget i Finland. Man genomsådade också de ”oegennyttiga” deklARATIONERNA. Det reella syftet var att stoppa malmleveranserna och öppna en ny front i Norden, d v s förvandla

Skandinavien till en krigsskådeplats. Nu fruktade man för övrigt inte interventionen från militär synpunkt. Man synes ha varit ganska förvissad om att den svenska armén skulle vara i stånd att hejda företaget. Nej, det var inte där skon klämde. Man ville självfallet undvika att komma i krig med de västallierade, vars demokratiska grundsyn man delade. Men framför allt ville man inte ge tyskarna en förevändning att ”komma till Sveriges hjälp”, varigenom Sverige ohjälpligt skulle glida in i stormaktskriget ”på fel sida”.

Den 2 mars hade Günther vid ett regeringssammanträde föreslagit mobilisering av ett antal förband som kunde sändas till den norska gränsen, men utan att få gehör. För den skull var emellertid möjligheten inte utesluten. Den 4 mars orienterade i alla händelser Olof Thörnell berörda militära chefer att det kunde bli fråga om att dra samman trupper till västgränsen. Det ligger måhända nära att uppfatta Thörnells åtgärd som ett utslag av ”aktivism”, men så torde inte ha varit fallet. Regeringen kunde snabbt ha ändrat mening och i händelse härav måste Högkvarteret säkerställa hög beredskap. ÖB måste befinna sig på framkant.²⁵

Den 11 mars hade Per Albin Hansson kallat till diskussion angående den uppkomna situationen. Närvarande var förutom Per Albin själv, Günther, Sköld, Bagge och Thörnell, något som liknade ett ”krigskabinet”. Termen är visserligen på något

24 Ibid, s 161 ff.

25 Ibid, s 166.

sätt främmande för svensk tradition, men frågan är om den just i dessa dagar inte var berättigad? Sverige torde under hela andra världskriget aldrig befunnit sig närmare ett krig än just då. Utgången av förhandlingarna i Moskva var fortfarande oviss. De västallierade hade spikat sin intervention till den 20 mars.

I Tyskland befann sig planeringen på "Weserübung" i ett framskridet stadium. Hade de västallierade beretts tillfälle att verkställa sin landstigning utan militärt motstånd från norsk sida, skulle de redan efter några dagar ha stått vid den svenska gränsen. Hur hade då tyskarna reagerat, med "Weserübung" försatt i högsta beredskap och med den brittiska flottan i Nordsjön? En omläggning av operationsmålen i riktning Sydsverige förefaller ha legat mycket nära till hands.

För att återgå till sammanträdet hos Per Albin, där man fortfarande ingenting visste om "Weserübung", förklarade Thörnell, att han trodde att det skulle räcka med att vägra de fransk-brittiska trupperna tillgång till transportmedel och förnödenheter. För den händelse emellertid att man ändå ansåg det nödvändigt att förbereda sig för väpnat motstånd ansåg han att man kunde nöja sig med att sända några regementen till gränsen. På Per Albins förfrågan huruvida stämningen på truppförbanden var sådan att man kunde tänka sig strid med de västallierade, försäkrade Thörnell att officerarna skulle lyda order.²⁶ Per Albins fråga tyder

på att han i varje fall för egen del inte helt avvisat tanken på väpnat motstånd.

Som sammanfattning av regeringens syn på hotläget februari - mars 1940 kan sägas att man var mycket medveten om allvaret i situationen. Ett krig med de västallierade låg för tillfället närmare än ett krig med Tyskland, ett hot för övrigt som mycket väl kunde leda till att Sverige hamnade på diktaturens sida. Man intog en avvaktande attityd det västallierade interventionshotet och satte sitt hopp till en fredlig utgång av Moskvaförhandlingarna; en politik som alltigenom bar utrikesminister Günthers signum. I sin bok "Per Albin och kriget" skriver Alf W Johansson:

Genom skicklig diplomati hade den svenska utrikesledningen lyckats hävda en linje som hållit västmakterna på avstånd, lugnat Tyskland, vunnit Sovjetunionens förtroende och den finska utrikesledningens trots allt motvilliga erkännande.²⁷

Avspänningen 13 mars - 8 april

Nåväl, den 13 mars, ett par dagar efter Per Albins sammanträde kunde man andas ut. Finland hade fått fred och de västallierade hade förlorat sin formella förevändning för att intervensera. Från svensk horisont inträdde – som det skulle visa sig bedrägligt – det stora lugnet. Vinterkriget var över. De frivilliga skulle återvända. Både det ryska hotet och den fransk-brittiska interventionsplanen syntes för tillfället bort-

²⁶ Ibid, s 167.

²⁷ Johansson, s 138.

sopade. Om ”Weserübung” hade man ingen aning. Andra armékåren i Norrbotten kunde demobiliseras och livet syntes kunna återgå i någorlunda normala banor. ”Låtsaskriget” kring Rhen var inte särskilt upphetsande, och det föreföll inte helt otänkbart att även de västallierade och axelmakterna kunde komma fram till en fredlig uppgörelse. Det var i alla fall så man såg det. Handeln västerut fungerade alltså relativt ostörd, och något direkt handstryck från Tyskland kände man inte av. Arméns krigsorganisation, vars planerade modernisering den 1 januari 1940 på grund av mobiliseringen i norr skjutits upp till den 1 april, kunde nu genomföras. 1939 års värnpliktiga kunde rycka in planenligt och det aktiva befäl, som tagits i anspråk för krigsförbanden i norr, kunde återgå till utbildningsarbetet. Inom Försvarsstabens arbetade man för övrigt med en plan på fördubbling av krigsorganisationen. Även om man inte direkt kunde tala om en normalisering av tillvaron, så var det i alla fall någonting ditåt – under en knapp månad av bedrägligt lugn.

Politiska och strategiska förevändningar

Men så åter till Tyskland och ”Weserübung”. Freden mellan Finland och Ryssland var ett faktum. De västallierades förevändning för att intervensera i Skandinavien hade fallit bort. Den 10 mars hade

general Jodl i sin dagbok uttryckt farhågor för ett tidigt fredsslut, som också skulle beröva tyskarna deras förevändning för ”Weserübung”. Däremot säger han ingenting om att även de västallierade förlorat sin förevändning. Det västallierade hotets militära innebörd tog han uppenbarligen inte på något större allvar. Den 13 mars antecknade en bekymrad Jodl att Hitler nu letade efter en ny motivering för ”Weserübung”.²⁸ Sannolikt är det Jodls dagboksanteckningar i första hand som framkallat föreställningen om den tvekan och obeslutsamhet, som man trott sig kunna avläsa i Hitlers beteende visavi ”Weserübung” efter Moskva-freden. Starkast synes detta komma till uttryck hos den framstående tyske historikern, Walther Hubatsch, i hans standardverk ”Weserübung”, där han med hänvisning till Moskva-freden men utan att ange källa skriver:

Damit wurde auch die Begründung einer deutschen Gegenaktion hinfällig. Hitler konnte sich deshalb noch nicht entschliessen, den Befehl zur Durchführung von Weserübung zu geben, da er die Unternehmung nach aussen hin noch nicht genügend motivieren zu können glaubte.²⁹

Frågan är emellertid hur stor vikt Hitler egentligen fäste vid den ”förevändning” Jodl och Hubatsch talar om, dvs den ”politiska förevändningen”. Moskva-freden och bortfallet av det västallierade interven-

²⁸ Wilhelmus, s 65 f.

²⁹ Hubatsch, s 56.

tionshotet påverkade nämligen på intet sätt ”de strategiska förevändningarna”, dvs säkerställandet av malmleveranserna, basförvärven i Norge och förebyggandet av en fransk-brittisk front i Skandinavien. Dessa motiv fanns alla kvar med oförminskad styrka. Vad Hitler enligt Jodl letade efter var en ”politisk förevändning”, och denna måste i detta läge vägas mot ”de strategiska motiven”. Hitler var självfallet angelägen om att skulden för ”Weserübung” skulle läggas på de allierade, som provocerat honom till detta drag. Operationen skulle framstå som en skyddsåtgärd, vilket också avspeglas i anvisningarna till truppförbanden, där det föreskrevs att man skulle undvika stridshandlingar och försöka vinna befolkningens förtroende. Så långt det var möjligt skulle man låta de båda länderna styras av den egna administrationen. Det var alltså inte fråga om något nytt ”polenfälltåg”.³⁰ Men med facit i hand vet vi nu att Hitler skred till verket utan politiska förevändningar. Han hade för övrigt heller inte visat sig särskilt benägen att lyssna till omvärlden vid tidigare krissituationer. Oaktat detta kan man naturligtvis inte utesluta att han denna gång ville avvakta med sitt slutgiltiga beslut just av politiska skäl. Men då bör beaktas att det även fanns andra förklaringar. Den 12 mars hade man nått dithän att man räknade med att kunna låta de första fartygen löpa ut tidigast den 20 mars. Efter den osedvanligt kalla vintern visade det sig

emellertid att issituationen i Östersjön var sådan att man måste räkna med viss förskjutning i programmet. Bland annat anfördes att Stora Bält skulle bli farbar först omkring den 7 april. Å andra sidan kunde man inte skjuta på operationen alltför länge. Företaget förutsatte överraskning och mörka nätter, och med hänvisning till de annalkande ljusa vårnätterna angav Raeder den 7 april som senaste startdatum. Hitler var alltså trängd av omständigheter han inte kunde påverka. Valet stod mellan ett snabbt beslut och att inställa hela företaget. Han ville också ha företaget överstökad före det stora anfallet i väst för att förekomma ett brittiskt företag mot Skandinavien som svar på ockupationen av Holland och Belgien. Och i det läget torde de i och för sig värdefulla politiska förevändningarna ha vägt lätt. Särskilt inom flottan hade också en opposition växt fram gentemot Raeder, där man menade att företaget var förenat med alltför stora risker. Gick något snett kunde större delen av den tyska marinen gå förlorad.³¹

Till den visuella ”fördröjningen” bidrog självfallet också en rad omständigheter på det praktiska planet. LB IV:s Vortragsnotiz den 12 mars, som representerade slutsteget i förberedelserna på toppnivå, följdes rimligen av en febril aktivitet på förbandsnivå. Krigsfartyg och transporttonnage skulle rustas, i många fall specialinredas, samlas och fördelas på utskeppningshamnar. Markstridsförband skulle

30 Ibid, s 437.

31 Ibid s 56 f samt not 31.

samlas och indelas för stridsuppgifter, i många fall kompletteringsutrustas för specialuppgifter, fördelas på utskppningshamnar, transportomgångar och fartyg. Kartmateriel och sambandshandlingar skulle iordningställas och distribueras. Samverkan mellan mark- och luftstridsförband samt befälsförhållandena mellan fartygsbefälhavare och chefer för markstridsförband måste regleras etc. Till detta kom att företaget måste omges med största sekretess. Minsta varning till Royal Navy skulle spolia hela företaget. "Weserübung" var en utomordentligt komplicerad operation, helt unik i sitt slag. Redan i skenet härav torde ett besättande även av Sverige ha tett sig som en övermäktig uppgift, detta självfallet sett mot bakgrund av tyskarnas förestående anfall i väst.

Emellertid, den 26 mars beslöt Hitler, bl a på inrådan av Raeder, att "Weserübung" skulle verkställas. Ett vägande motiv var, såsom antytts ovan, att Hitler oroade sig för att britterna skulle ta tyskarnas infall i Holland och Belgien till förevändning för att besätta Narvik, vilket tyskarna i så fall inte kunde förhindra. Det framgår emellertid att alla politiska betänkligheter nu hade skjutits i bakgrunden, det var de strategiska motiven som gällde. Tidpunkten för beslutet, den 26 mars, kan knappast anföras som tecken på tveksamhet hos Hitler. Det var bara en dryg månad sedan Hitler gett order om att planläggningen på "Weserübung" skulle påskyndas. I själva

verket hade planerings- och förberedelse-tiden för operationen varit mycket kort. Som beslutsdatum flyter den 26 mars ganska väl in i sammanhanget. Den 1 april följdes beslutet upp med en fem timmar lång föredragning inför Hitler av Falkenhorst och övriga inblandade högre chefer. Och dagen därpå, den 2 april, fastställde Hitler slutgiltigt i närvaro av bland andra Keitel, Göring, Raeder och Falkenhorst att besättandet av Danmark och Norge skulle inledas kl 05.15 den 9 april.³²

Reflektioner

Den politiska förevändning Hitler sökt, enligt Jodl, synes således ha spelat en underordnad roll. Ironiskt nog skulle Hitler till sist ändå få sin förevändning. Efter Moskvafreden sökte de allierade på olika sätt att komma åt framför allt tyska kommunikationsvägar. Fransmännen laborerade med tanken på att lägga minor i Rhen ("Royal Marine"), medan britterna hyste planer på att blockera Luleå hamn ("Paul") och minera norska farvatten ("Wilfred"). Endast det sista kom till utförande. Den 5 april informerades de svenska och norska utrikesministrarna om att britterna tänkte lägga ut minor utanför den norska kusten den 8 april, vilket också verkställdes.³³ Om dessa planer hade Hitler ingen kännedom när han beordrade "Weserübung" den 2 april, och britterna hade självfallet heller ingen aning om det pågående tyska företaget. Genom att "Weserübung" blev känd

32 Ibid, s 58.

33 Munch-Petersen, s 194 ff.

först den 9 april kom operationen att inför en ovetande omvärld framstå som ett naturligt motdrag till "Wilfred"; ett slags kapplöpning om Skandinavien, där Hitler framstod som den slutgiltige segraren.

Även om Sverige således undgick ockupation kom landet att ligga i skuggan av "Weserübung" för återstoden av kriget. Redan i Molotov-Ribbentroppakten var det underförstått att Sverige hänförts till den tyska intressesfären, ett faktum som kanske fick sina starkaste uttryck igenom transporten av Engelbrechtdivisionen sommaren 1941 samt konvojeringen av

tyska trupptransporter i svenska farvatten. Sverige infogades i den tyska kontinental-ekonomin och vår handel västerut skedde på tyska villkor. Vi morskade visserligen upp oss då och då genom diverse beredskapspådrag, uppsägningen av transiteringsavtalet 1943 och till sist inställda malmliveranser, men på det hela taget kom vår politik gentemot Tyskland att präglas av klok försiktighet. I Norge kvarstod intill krigsslutet som ett latent hot en tysk stridsvagnsarmé på omkring 280 000 soldater.